

Maja Rijavec

SALEZIJSKO MISIJONSTVO IN SLOVENSKA SALEZIJSKA MISIJSKARJA MED JIVARI V EKVADORJU

(Oris salezijskega misijonskega delovanja v obdobju 1925-1943)

Misijonsko poslanstvo je ena najpomembnejših nalog Cerkve, ki se tega močno zaveda, zato je skozi vso svojo zgodovino misijonsko dejavnost skrbno gojila in vzdrževala. Misijonsko poslanstvo je pravzaprav staro toliko kot Cerkev sama, sledilo pa je Jezusovemu naročilu, naj gredo po svetu in oznanjajo evangelij vsemu stvarstvu (Trdina 1991, 10-12). Posledica tega je bila, da je Cerkev izbirala različne načine in sredstva za širjenje tega naročila. Končni cilj poslanstva je bila in je ljubezen, do nje pa se (po Jezusu) pride le z ljubeznijo.

Misijonska dejavnost Cerkve je najuspešnejša, kadar »uporablja« za doseg svojega cilja ljubezen. Tako je ravnal tudi Jezus in glede na to, koliko je bilo to osnovno poslanstvo, ljubezen, v zgodovini vključeno, toliko bolj so se ljudje približevali idealnemu misijonarju – Jezusu. Poudariti pa je treba tudi, da nosilci Jezusove ljubezni niso bili samo apostoli, duhovniki, ampak je to poslanstvo vsakega kristjana, vsega božjega ljudstva (Trdina 1991, 10).

Tu lahko seveda le govorimo o idealnih možnostih in poslanstvu v »najčistejši« obliki, realnost pa je bila in je še vedno velikokrat daleč od ideala.

S podobo misijonarja se srečujemo v vsakdanjem življenju pri branju knjig, ob gledanju filmov in kolikor različnih virov spoznamo, toliko je različnih obrazov ali

bolje interpretacij misijonarja. Pogosto skušajo viri prikazati realno vlogo misijonarja in misijonskega poslanstva v določenem okolju, kar pa je vedno povezano s subjektivnimi interpretacijami in nazori. Temu se nekako ne moremo izogniti, saj gre za večno vprašanje vere in njenih komponent, ki se iz okolja podzavestno prenašajo na posameznika.

Misijonar je pravzaprav preprosto človek, smrtnik, ki se poda v misijonsko deželo oziroma med določeno ljudstvo, da bi širil evangelij, torej krščansko vero. Vendar v tem primeru ne moremo govoriti o človeku kot o kateremkoli popotniku ali celo etnologu, ki se posveti odkrivanju ljudstva in spoznavanju ljudi ter kultur, tu gre za popolnoma drugačen zorni kot »raziskovanja in spoznavanja«, saj je vodilna sila Cerkev in z njo »nadčloveška« komponenta.

Vendarle se sprašujemo, kaj doživlja misijonar – prav tako človek »zahodne« civilizacije – ob stiku z ljudstvom, katerega navade in običaji so njegovim misljenjskim konceptom in kulturi popolnoma tuji. Ali so zato takšna ljudstva zanj preprosto le »poganski, divji« ljudje, ki se jih še ni dotaknila »božja svetloba« in še vedno živijo v »temi«?

Pri tem se pojavi še vprašanje predsodkov. Ali bi sploh lahko govorili o skupnih predsodkih pri misijonarjih in tudi o predsodkih, ki jih nosimo v sebi vsi, ki nismo misijonarji oziroma pripadniki krščanske vere?

Da bi se rešili takih »prividov«, se je treba seznaniti z misijonskim delom, s konkretnimi razmerami in okoljem, v katerem misijonar deluje, nikakor pa ne smemo pozabiti na poznavanje lastnega prepričanja in zmožnost premagovanja »ovir«, ki nam zastirajo »jasen« pogled na preučevani predmet. Mi, etnologi, se moramo seznaniti z vsemi možnimi zornimi koti raziskave, tako da uporabimo svojo sposobnost mišljenja in človeškega čuta hkrati, predstavimo določeno tematiko čim jasneje in jo rešimo iz oklepa različnih »prividov« ter jo približamo tudi našemu doživetju.

Da bi na splošno razumeli pomen in potek misijonskega dela, pa tudi delovanje dveh slovenskih salezijskih

misijonarjev med Jivari v Ekvadorju, moramo spoznati splošne okvire misijonskega dela, nato pa razmere in vodila, ki so določala delo obeh misijonarjev. In če želimo zares razumeti poti, ki vodijo misijonarje v daljne dežele in med tuja ljudstva, se moramo odpraviti po poti konkretnega primera ter slediti mislim, čustvom, nalogam in težavam določenega misijonarja, prek njega pa se nam odpira tudi širša slika okolja in ljudstva, med katerim deluje.

Misijonstvo med slovenskimi Salezijanci

V salezijanski misijonski zgodovini so bile v ospredju misijonske dežele v Srednji in Južni Ameriki ter na Daljnem vzhodu - Indija in Kitajska. Salezijansko misijonstvo je cvetelo predvsem do druge svetovne vojne, ta je namreč ustavila misijonsko dejavnost v celotni Cerkvi.

Po drugi svetovni vojni se je dejavnost razširila predvsem v Afriko, danes potujejo tja misijonarji iz Evrope ali pa iz nekdanjih misijonskih dežel, na primer iz Južne Amerike in Filipinov, Indija pa še vedno spada med misijonske dežele.

Tako v salezijanski zgodovini ločimo tri velika obdobja:

- misijonstvo v Ameriki,
- misijonstvo v Aziji
- in misijonstvo v Afriki.

Prispevek je omejen na drugo obdobje salezijanske misijonske zgodovine, čeprav je bilo tedaj najpomembnejše misijonstvo v Aziji, vendar se časovno ujema z delovanjem slovenskih salezijanskih misijonarjev med Jivari v Ekvadorju, Bogomila Trampuža in Dionizija Vrhovnika.

Salezijanci so prišli v Ljubljano, na Rakovnik, leta 1901, v družbo pa so že prej vstopili nekateri Slovenci, ki so poznali salezijansko dejavnost iz italijanskega okolja. Prvi slovenski salezijanec, doma iz Trsta (klerik Marjan Rosin), je odšel že leta 1891 v Palestino, nato so mu po letu 1900 sledili drugi, ki so se omejili predvsem na dežele Srednje in Južne Amerike. (Šmitek 1991, 305-326)

Drugi je bil klerik Anton Lončar, ki je leta 1901 odšel v Ekvador med Jivare, že leta 1902 pa je odšel v Mehiko duhovnik Janez Zamjen (Cuderman 1986, 33).

Misijonstvo med slovenskimi salezijanci delimo na tri velika obdobja (ki se ujemajo s prej naštetimi kontinenti): **od začetkov do leta 1925, od leta 1925 do konca druge svetovne vojne, od konca druge svetovne vojne do danes.**

Natančneje si bomo pogledali le drugo obdobje, saj sta v tem času v Ekvadorju delovala oba slovenska salezijanska misijonarja.

OBDOBJE OD LETA 1925 DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE

Leta 1925 so salezijanci praznovali petdesetletnico prvih salezijanskih misijonov. Tako so v Ljubljani 1. marca 1925 v dvorani hotela Union priredili misijonsko akademijo.

Leta 1929 so začeli izdajati prilogo Salezijanskega vestnika z naslovom Misijonska mladež, v kateri so izhajali članki, ki naj bi pritegnili pozornost mladih in jih vključili v misijonsko delo. To je bilo obdobje razcveta. Po Sloveniji so organizirali misijonske dneve, različne prireditve, gostovali so različni misijonarji (ki so bili na obisku) in z opisi svojih potovanj, nastopi in raznim gradivom predstavljali svoje delo. Misijonarji so s svojimi članki, fotografijami in različnimi predmeti, ki so jih pošiljali domov, skušali navduševati rojake za misijonsko delo. Pošiljali so obleke, okraske, živali, namenjene misijonskemu muzeju na Taboru v Ljubljani, Rakovniku ali različnim misijonskim razstavam.

Leta 1938 je bilo v misijonih že 38 slovenskih salezijancev, predvsem v Srednji in Južni Ameriki, Indiji in na Kitajskem (Cuderman 1986, 37).

Popolnoma drugače pa je bilo v obdobju »mrtvila«, v letih 1941-1945, ko so stiki z misijoni skoraj zamrli; pošta ni prihajala in v salezijanskem tisku ni bilo več zanimivih misijonskih rubrik.

Salezijansko območje misijonskega dela v Južni Ameriki

Salezijanci so začeli delovati v Južni Ameriki po letu 1875. Do 19. stoletja je bil tako velik del obal Južne in Srednje Amerike ter porečij nekaterih rek že evangeliziran. Popolnoma drugačna slika pa je bila v notranjosti, kjer so številna plemena le redko ali le postopoma prihajala v stik z misijonarji in so ohranila svoje običaje in verovanja še v 19. in celo v 20. stoletju. K težavnosti pokristjanjevanja v Južni Ameriki je zelo pripomogla sama kolonizacija, ki se je začela z osvajalci iz Evrope - »conquistadores« (konkvistadorji). Te sta pošiljali španska in portugalska oblast, vendar je bila v Južni Ameriki osvajalna in nato vladna taktika popolnoma drugačna kot v Severni Ameriki. V Severni Ameriki so iztrebili precej avtohtonega prebivalstva, v Južni Ameriki pa so ga skušali »civilizirati« (nasilno ali kako drugače) in ga uporabiti za delovno silo. Misijonarji so prišli sočasno z osvajalci; pošiljali so jih španski kralji, da bi skrbeli za duhovne zadeve priseljencev s stare celine, poleg tega pa širili evangelij med pogani (eden najbolj znamenitih je bil Bartolomé de Las Casas (1474-1566), dominikanec).

Civilizacija in evangelizacija sta se začeli najprej na obalah, veliko težje pa je bilo v notranjosti, na primer ob reki Amazonki in drugih rekah, kjer ponekod še danes živijo plemena s prvotno ureditvijo, plemena ob obalah pa so sprejela novo civilizacijo in se pomešala z novimi naseljenci. Podobno je bilo tudi z evangelizacijo, vendar je v tem primeru prišlo proti koncu 18. in v začetku prejšnjega stoletja do velikih vrzeli v širjenju.

Razmere so bile zelo specifične, saj so duhovniki in redovniki prihajali večinoma s stare celine, niso pa poskrbeli za vzgojo domače duhovščine. Ščasoma so se države začele ena za drugo osvobajati izpod oblasti kolonialistov in vrzeli so postale še večje, ko so z uradniki odhajali tudi misijonarji. Pomanjkanje domačinov, ki bi prevzeli cerkvene službe, se je čutilo še

na začetku 20. stoletja, čeprav je bila Južna Amerika večinoma pokristjanjena in pomeni danes najštevilnejšo katoliško skupnost na svetu.

Te razmere pa so zelo povezane in odvisne tudi od političnih razmer, saj je prav za Južno Ameriko značilno hitro menjavanje družbene ureditve, tako da so bile ob različnih udarih in družbenih spremembah žrtev tudi Cerkev in njene ustanove.

Ko govorimo o misijonskem delu v Južni Ameriki, moramo nujno upoštevati raznolikost, do katere je med evangelizacijo prihajalo med posameznimi deželami in v njih samih (Kolar 1998, 102). Predvsem v osrčju Južne Amerike (na primer v Braziliji, notranji Kolumbiji, Ekvadorju, Gvajani, Venezueli, Peruju, Urugvaju, Paragvaju in Boliviji) so še vedno ostala nekatera plemena (na primer Jivari, Bororo, Ksavanti ...), ki jih vpliv današnje civilizacije še ni popolnoma dosegel.

Treba je poudariti, da so misijonarji s svojim delovanjem in vplivom posamezna plemena neredko obvarovali pred iztrebljenjem. Kljub temu pa je bilo treba tudi veliko žrtvovati – plemena so se morala odreči svoji izvornosti, avtohtonosti in sprejeti nove vrednote, ki jim jih je narekoval boj za preživetje.

Po prihodu salezijancev v Južno Ameriko so posledice njihovega dela zelo hitro zajele Srednjo in Južno Ameriko. Posvetili so se zlasti tistim ljudstvom, ki so bila skoraj pozabljena, zapostavljena ali sploh še neznan. Bistvo salezijanske metode v domačih in tudi zunanjih misijonih je bilo v prepričanju, da je treba versko življenje in dušno oskrbo povezati s poukom in vzgojo. Tako so povsod ustanavljali kmetijske, obrtne in druge šole, odpirali bolnišnice in sirotišnice, organizirali praznovanja, slovesnosti, razstave, športne in kulturne prireditve. Po vzoru salezijancev so se takšnega dela lotili tudi drugi redovi (Šmitek 1991, 13-34).

Ekvador

Specifične gospodarske in politične razmere, ki so zaznamovale Ekvador skozi njegovo zgodovino, se zelo vplivale tudi na delo misijonarjev oziroma na nastanek in delovanje misijonov na tem področju.

Evangelizacijo so začeli frančiškani in dominikanci. Zaradi razseljenosti plemen ob reki Amazonki je bilo misijonsko delo veliko težje. Leta 1699 so Jivari (pleme z območja jugovzhodnega dela Ekvadorja) pregnali dominikance, ki so se zatekli k jezuitom. Ti so nato začeli organizirano misijonstvo, vendar je bil red razpuščen, jezuite pa so med vladanjem generala Joseja Marie Urbina (na oblast je prišel leta 1852) celo pregnali (Vázquez, Martínez Díaz, 1990, 158). Nekatera plemena so ponovno prevzela stare oblike verovanj.

Proti koncu prejšnjega stoletja pa je evangelizacija oživela in Cerkvi se je počasi uspelo bolje organizirati. Danes je Ekvador večinoma krščanski (98,3 odstotka), od tega je nekaj protestantov (1,9 odstotka), ostali pa so katoliki (Cuderman 1986, 65).

Položaj misijonarjev, konkretno salezijancev, je bil vedno odvisen od trenutnih političnih razmer; za njihov prihod v Quito se je zavzel sam predsednik Coramano

(Cuderman 1986, 65).

Prvi salezijanci so prišli leta 1888 in najprej začeli delovati med Jivari. Gradili so ceste, ustanavljali šole, učiteljska, bolnice, telegrafe, radijske postaje, začeli so izhajati prvi časniki v jivarskem jeziku, sestavili so slovnico in slovar. Veliko zaslug so imeli tudi za jivarsko avtonomijo. Danes je tam samostojna inšpektorija z 266 salezijanci (Cuderman 1986, 66).

Za obdobje, ki ga obravnavamo, so značilne sprva stanovitne politične razmere s protiklerikalno liberalno vlado (do prve svetovne vojne), po prvi svetovni vojni pa so zaradi naraščajoče revščine izbruhnili nemiri (kar je vidno tudi iz poročil obeh slovenskih salezijanskih misijonarjev) (Blake 1993, 73).

Slovenski salezijanski misijonarji v Ekvadorju

V številnih cerkvenih ustanovah, ki so zaživele v Ekvadorju po letu 1888 in so jih postavili salezijanci, je delovalo tudi nekaj Slovencev. Prvi je bil klerik Anton Lončar, ki se je rodil 9. januarja 1882 v župniji Brdo in ki je po treh letih delovanja v Ekvadorju utonil pri reševanju otrok iz reke (umrl je 24. aprila 1904).

Od srede dvajsetih do srede tridesetih let je na vzgojnem in šolskem področju deloval duhovnik Bogomil Trampuž, za njim pa še sobrat pomočnik Dionizij Vrhovnik, ki je skrbel za gospodarstvo misijonskih postaj ter pomagal poučevati domačine o poljedelstvu in vrtnarstvu (oba sta podrobneje predstavljena v nadaljevanju).

V letih 1943-1946 je bil voditelj misijonske postaje Macas ob reki Amazonki Mirko Rijavec, doma iz Bovca, ki je šel nato med Slovence v Argentino. Prizadeval si je za naseljevanje Slovencev v Ekvadorju. Nato je prišel tja Venceslav Rijavec, doma iz Kromberka pri Gorici, ki je delal v več župnijah, gradil cerkve, šole in ustanovil več versko-kulturnih organizacij.

Že od leta 1929 je delovala v Ekvadorju tudi salezijanka Veronika Bakan, doma iz Dokležovja; bila je predstojnica več redovnih ustanov, delovala pa je tudi med plemeni v pragozdu.

Medgovor

Ko sem na začetku govorila o podobi misijonarja, kot ga vidimo »navadni« ljudje, sem med drugim imela v mislih tudi primer dveh slovenskih salezijanskih misijonarjev, ki sta delovala med Jivari v Ekvadorju v obdobju 1925-1943.

Jivari so namreč pleme, ki je po svoji kulturi, pa tudi po okolju, v katerem živi, zelo specifično. So jezikovno popolnoma izolirana skupina in po novejših podatkih jih je približno 43.000 do 48.000 (Fericgla 1994, 92-99). Jivaro je skupno ime za veliko, a zelo homogeno etnično skupino v vzhodnem delu Ekvadorja in severovzhodnem delu Peruja, natančneje, naseljujejo območje vzdolž rek Pastaze, Morone in Santiaga, ki so pritoki zgornjega dela Amazonke. To je specifično okolje ekvadorske »montaño«, kjer so vzhodna pobočja Andov poraščena z

deževnim gozdom (Rijavec 1997, 10).

Kot vidimo, gre za območje s tropskim podnebjem, z nenehnim dežjem, močno poraščenostjo in nedostopnostjo. To je tudi eden od razlogov, da je kultura Jivarov ostala toliko časa nedotaknjena (poleg tega pa so se tudi sami dolgo časa uspešno upirali kolonizatorjem – misijonarjem, pa tudi civilne oblasti so jih skušale podrediti in spreobrniti že od 16. stoletja, a jim je to uspelo šele v zadnjih sto letih), vendar pa si je tudi v te odmaknjene dele civilizacija utrla pot, predvsem priseljenci – »peoni«, ki so se ukvarjali s kmetovanjem, z njimi pa so prišli tudi misijonarji.

Vpliv, ki so ga imeli ti dejavniki na kulturo Jivarov, je bil tako močan, da je prihajalo v sami kulturi tega plemena do bolj ali manj drastičnih sprememb. Tako se na primer ni ohranil običaj prepariranja glav oziroma izdelave »čance«, razen mogoče v popolnoma odmaknjenih predelih amazonskega gozda, pa ne zato, ker bi se ljudje skupaj odločili pozabiti pretekle zamere in spore, ampak zaradi intenzivnega nadzora misijonarjev nad življenjem in odločitvami posameznikov, zaradi grožnje vojaške intervencije, zato, ker so se sorodniki žrtev postopoma postarali ali umrli in s seboj odnesli tudi spomin na svoj srd, jezo ter končno tudi zato, ker je bilo čedalje manj mož, ki bi ohranili praktično in obredno znanje, povezano s preparacijo glav (Rijavec 1997, 23).

Tudi interpretacije in podatki različnih misijonarjev o Jivarih in njihovi kulturi so zelo različni. Večina misijonarjev in civilnih oblasti jih omenja kot popolne skeptike, ki so brezbrizni do vseh zakonov, verovanj, duhovnih in metafizičnih vprašanj. Juan de Salinas je leta 1571 celo izjavil, da ti ljudje verujejo le v dejstvo, da se rodijo in da bodo umrli. Vrhunec pa so dosegle obtožbe dominikancev v 19. stoletju, ki so jih imenovali »krute divjake, skrajne pozitiviste in senzualiste«, ki sprejemajo sveto pismo s sarkastičnimi in zlobnimi pogledi (Taylor 1993, 676).

Poskusov osvojitve in kolonizacije Jivarov je bilo veliko, predvsem zaradi območij nahajališč zlata, a največkrat niso bili uspešni. Že dva inkovska vladarja, Inku Topa in njegov sin Huayna Capacu, si jih nista mogla podrediti. Kasneje, leta 1549 jih je obiskala ekspedicija Benavente, potovanja Juana de Salinasa leta 1557 pa so spodbudila nastanek nekaj kolonij, ki pa so jih Jivari že leta 1599 uničili.

Sosednja plemena so izginila, saj so bila verjetno postopoma asimilirana, Jivari pa so ohranili neodvisnost. V naslednjem stoletju so propadli prav vsi poskusi vojaškega in misijonskega osvajanja. Šele leta 1767 so prodrli mednje jezuiti, a so bili še istega leta pregnani, tako so njihovo delo v letih 1790–1803 nadaljevali frančiškani.

Do leta 1850 je bilo misijonsko delo le krinka oziroma pretveza za iskalce zlata in bogastva. Jezuiti so se vrnil leta 1869, toda leta 1873 je bila politična vstaja in leta 1886 so bili ponovno izgnani. Proti koncu stoletja je bilo med Jivari vse več popotnikov, misijonarjev in vojaških ekspedicij, vendar prav nihče ni pustil trajnejšega vpliva. V tem stoletju so se drugim misijonarjem pridružili tudi protestanti, vendar so se Jivari le delno akulturirali (nekateri govorijo še jezik quechua).

Vendar se tudi oni niso mogli ubraniti pred sodobno

civilizacijo, ki je prodirala mednje sicer počasneje, a vztrajno. Njene negativne posledice je bilo čutiti povsod, kjer se ji niso uprli (na primer orožje, alkohol, igre itd.) (Steward 1948, 618).

V nadaljevanju je opisana pot, ki sta jo prehodila oba slovenska salezijanska misijonarja z delom med Jivari, vpeta v zgodovinski okvir in okolje, v katerem sta delovala. V njihovih besedah se zrcali njun spreminjajoči se odnos do ljudi, med katerimi sta živela, saj sta tudi onadva prišla v novo okolje z določenimi predsodki, s katerimi sta se morala v novem svetu nenehno spopadati.

Salezijanski misijon Macas v Ekvadorju

Okrog leta 1935 je predstavljal del apostolskega vikarata Mendez in Gualaquiza, na čelu katerega je bil apostolski vikar msgr. Comin (škof). Poleg neodvisnih misijonov je delovalo v tem času po svetu 23 misijonskih postojank, ki so bile odvisne od škofov in drugih misijonskih družb (Salezijanski vestnik 26/2,4).

Okrog leta 1935 so imeli salezijanci osem velikih misijonskih središč: dva v Argentini, tri v Braziliji, enega v Paragvaju, enega v Venezueli in enega v Ekvadorju. Zanimivo je, da se takrat ni veliko pisalo in govorilo o misijonih v Južni Ameriki, zaradi različnih razlogov: eden naj bi bil, da sodobni Američani ne slišijo radi o svojih revnih prednikih, ki so živeli v teh krajih; tudi število Indijancev se je v teh letih močno znižalo, utapljali so se v morju belcev, ki so množično prihajali v nekdanje popolnoma indijanske kraje; poleg vsega pa je k temu pripomogla evropska civilizacija s svojo senčno stranjo; drugi razlog za »nepopularnost«² južno-ameriškega misijonstva pa je, da Cerkev mnogih krajev ni več imela za misijonske, ker naj bi bili že pokristjanjeni. Vendar je bilo po mnenju salezijanskih misijonarjev v teh letih še nekaj sto tisoč prvotnih prebivalcev, med njimi približno 14.000 Jivarov v Ekvadorju, ki še niso sprejeli nove vere (Salezijanski vestnik 32/4, 66,67).

Bogomil Trampuž se je rodil 13. marca 1908 v Kostanjevici pri Ribnici. Leta 1918 je prišel na Rakovnik in po končani gimnaziji odšel v noviciat na Radno. Leta 1926 je imel zaobljubo in leto kasneje je že odpotoval v Ekvador. Sprva je bil v Quitu, nato pa je odšel v Macas med Jivare, med katerimi je najprej učiteljeval. Salezijanci so tam delovali med priseljenci (imenovali so jih tudi Makabejci) in med domačini (Jivari). Leta 1934 je bil posvečen v duhovnika in kasneje prestavljen na novo delovno mesto – v Sigsig, nato pa v Indanco med iskalce zlata. V Sigsigu je ustanovil oratorij, predvsem pa si je prizadeval za šolstvo, kar mu je priznala tudi država. Leta 1936 se je zadnjič oglasil v katoliških misijonih, s katerimi si je pogosto dopisoval, nato pa je izstopil iz družbe (Cuderman 1986, 66).

Dionizij Vrhovnik se je rodil 12. oktobra 1905 v Vrhovju pri Cerkljah na Gorenjskem. Leta 1928 je prišel na Rakovnik, kjer je bil vrtnar. Leta 1930 je začel noviciat na Radni in imel naslednje leto prve zaobljube. Leta 1932 je odšel kot misijonar v Ekvador, v Macas, kjer je

deloval tudi Bogomil Trampuž. Dionizij ga je večkrat spremljal na misijonska potovanja. Njegova prva naloga je bila skrb za gospodarstvo v misijonu, hkrati pa je domačine poučeval poljedelstvo. Uvajal je nove kulture, primerne za vlažne podnebne razmere. Leta 1942 je bil prestavljen v Suco in nato je leta 1949 ali 1950 izstopil iz družbe (Cuderman 1986, 66,67).

Duhovnik Bogomil Trampuž

Med Jivari v misijonu Macas v Ekvadorju je deloval v letih 1927–1933. Tu je bil posvečen tudi v duhovnika. Nato je bil premeščen v misijon Sigsig (prav tako v Ekvadorju), kasneje pa v misijon v Indanci, kjer je okrog leta 1936 deloval med iskalci zlata (imenovanimi »mineros«).

Januarja leta 1927 se je kot klerik napolil v Ekvador. Pismo o potovanju, ki ga je pisal tovarišem na Rakovnik, je bilo objavljeno v Salezijanskem vestniku (Salezijanski vestnik 23/3, 50-54). V njem opisuje svoje potovanje od Torina (salezijanskega središča) do Ekvadorja, kjer je bil določen za delo v misijonu med plemenom Jivaro.

Zanimiv je podatek, da so se ob pristanku morali preobleči v civilne obleke, da ne bi imeli težav, saj so bile oblasti v Ekvadorju katoliški cerkvi zelo sovražne (v Ekvadorju so se namreč oblasti nenehno menjavale, predvsem liberalne in konservativne, vmes pa so bile tudi številne vojaške vstaje, predhodnice vojaške diktature) (Salezijanski vestnik 23/3, 53; Vásquez, Martínez Díaz, 1990, 157-158).

Bogomil Trampuž omenja tudi, da je v Ekvadorju pred petindvajsetimi leti, torej na začetku 20. stoletja, deloval slovenski salezijanski misijonar Anton Lončar, ki ga je nekega dne, ko se je šel z gojenci kopat v morje, zadela kap in je utonil.

Po naporni ježi in vožnji z nekakšnim poštnim avtomobilom so prispeli v Cuenco, središče apostolskega vikarata Mendez in Gualaquiza. Ta je po njegovem mnenju, zaradi velike odmaknjenosti, pomanjkanja prometnih povezav, nenaklonjenosti ekvadorske vlade in pomanjkanja denarnih sredstev eden izmed najtežavnejših salezijanskih misijonov. Šlo je za eno najrevnejših redovnih provinc, kjer primanjkovalo osebja, denarja in institucij. Trampuža so določili za delovanje v Macasu, kjer misijonsko delo še ni pustilo večjih sledov, Jivari naj bi bili še vedno »krvoločni«, nedostopni; poboji in krvno maščevanje so se nenehno vrstili. Velika težava pri misijonstvu je bil tudi jezik, saj so jivarski jezik obvladali le trije misijonarji, Jivari pa niso znali španskega jezika.

Leta 1928 je dobil novo nalogo, prevzel naj bi vodstvo zavoda za dečke indijanskega rodu in mesticev ter jih poučeval poljedelstva. Ti gojenci se po njegovih besedah močno razlikujejo od gojencev v Evropi, zanje naj bi bili značilni predvsem lenoba in občutljivost, delo naj bi celo sovražili in že samo pometanje cerkve je bilo zanje težava, saj so ga spremljali vzdihni in stokanje; občutljivi pa naj bi bili kot najbolj razvajena mestna gospoda, saj ob vsaki najmanjši vročini vzdihujejo in tarnajo, kot da bodo vsak trenutek umrli (Salezijanski vestnik 24/3, 41). Gre za očitno razliko v mišljenjskih konceptih dveh nasprotujočih si kulturno pogojenih vedenjskih vzorcev.

Bogomil Trampuž sicer pogreša civilizacijo in priložnost za zadostitev lastnih potreb, ki jih je bil deležen doma, vendar pa je služabnik Cerkev, mož s poslanstvom, čigar naloga je rešiti Jivare brezverja (nanje gleda največkrat kot na otroke, velikokrat podcenjujoče) in jim pokazati pravo pot. To je nekakšna rdeča nit v vseh njegovih pismih in poročilih, vendarle je viden počasen prehod v osebnejši odnos, ki ga je navezal z njimi kot človek. Sčasoma so ga začele zanimati zgodbe posameznikov, vsaka oseba dobi zanj pomen in vsebino ter ozadje, ki pravzaprav nima nič opraviti z vero in njegovo misijo. To je očitno v pismu z dne 1. marca 1928, kjer opisuje, kako je zbolel in nato umrl neki mladi Jivar, ki je hodil k njemu v šolo šele tri mesece. Pri svojem delu se je moral namreč spopasti tudi s seboj, s svojimi čustvi, mislimi, nazori in predsodki.

V večini poročil omenja, da so Jivari misijonarjem večinoma naklonjeni, nikoli ni prišlo do kakšnega incidenta, ki bi dokazoval nasprotno, tako bi resnično lahko ovrgli govorice, da so Jivari misijonarjem sovražni in jih celo pobijajo (Salezijanski vestnik 26/6, 127).

Jivari se mu predvsem smilijo, ker kot pravi on, tavajo v temi poganstva kot divje zveri, brez Boga, brez kakega višjega cilja. Kljub temu pa čuti, da so mu z vsakim dnem bližji, s tem pa mu je bližje tudi razumevanje njihovega načina življenja in njihove kulture.

Leta 1932 se mu je pridružil še en slovenski salezijanski misijonar – sobrat pomočnik Dionizij Vrhovnik. Eno leto sta skupaj skrbela za misijon v Macasu, leta 1934 pa je bil Bogomil Trampuž premeščen v Sigsig, kjer si je, kot je zapisal, po šestih letih delovanja v Macasu poiskal nov dom (Salezijanski...30/6,120-121). Tam je postal ravnatelj oratorija in mladinskega krožka, poleg tega pa tudi podžupnik svetišča Marije pomočnice.

Po letu 1934 ni več pošiljal poročil v Salezijanski vestnik. O njem vemo le, da se je leta 1936 zadnjič oglasil v katoliških misijonih, potem pa je izstopil iz salezijanske družbe (Cuderman 1986, 66).

Sobrat pomočnik Dionizij Vrhovnik

Spomladi leta 1932 se je Bogomilu Trampužu v Ekvadorju pridružil slovenski salezijanski misijonar, sobrat pomočnik Dionizij Vrhovnik. V Macasu in v Mendezu je moral zaradi slabih vremenskih razmer čakati 12 dni (Mendez je oddaljen tri dni hoda od Macasa in enako od Cuence). Med čakanjem so v Mendezu praznovali praznik Marije pomočnice; podrobno opisuje udeležence in priprave, pa tudi samo slovesnost. V opisu tega dogodka imamo pred sabo verno sliko ekvadorskega ljudstva: hrup in sijaj, godba, streljanje, popivanje, njihova srca pa naj bi bila prazna, saj v njih ni globoke, resnične vere. Vendar se zaveda, da jih misijonarji lahko pridobijo le z »zvižjaci«, in sicer prav s hrupom in različnimi darili. Misijonarji so se torej zavedali svojega početja, vendar pa je bilo njihovo ravnanje podrejeno enemu samemu »edinemu pravemu« cilju – širjenju katoliške vere in s tem širjenju vpliva Cerkev.

Ob prihodu v Macas je ugotovil, da je tam le del

kristjanov, drugi so še vedno pogani; druga zmota, s katero se je moral sprijazniti, pa je bila, da je bil prepričan o velikem bogastvu salezijancev v Ameriki. Opisuje tudi način misijonstva v Macasu: vsako nedeljo gre po en duhovnik skupaj z enim bogoslovcem (v Macasu so samo trije) ali laikom na določen kraj, oddaljen nekaj ur hoda. Tam se sestanejo z Jivari in naseljenci in opravijo sveto mašo ter katekizem. Drug duhovnik pa naj bi s spremljevalcem odšel v drug kraj, vendar to v Macasu ni možno, saj je duhovnik le Bogomil Trampuž in ta se z gospodom Pochom vedno napoti v Rio Blanco, saj ni ne sredstev ne misijonarjev, da bi lahko šli na več strani (Salezijanski vestnik 30/6, 28).

O verovanju Jivarov piše, da verujejo v nesmrtnost duše, da poznajo pojma nebes in pekla ter da imajo celo nekaj predstav o Bogu, zato naj bi jim bilo misijonsko delo nekoliko olajšano, saj jim morajo te pojme le pojasniti (nekaj od tega bi verjetno moralo držati, saj bi le tako lahko razložili dokaj hitro dojetje in sprejemanje krščanskih pojmov in simbolov ter njihovo vključevanje v jivarske koncepte verovanja).

Odnosi med Jivari in misijonarji so po njegovem mnenju zelo dobri, Jivari naj bi imeli misijonarje radi, do drugih belcev pa so nezaupljivi, saj jim ti velikokrat pokradejo še tisto, kar imajo, zato Jivarov največkrat ne bomo našli tam, kjer so se naselili belci. Pravi, da za Jivare ne velja pregovor »kdor laže, tudi krade«, saj naj bi zelo dobro lagali, kradli pa nikoli; prilastijo si le ženo drugega, a to je ena od navad, zelo pogosto je krvno maščevanje – okradeni umori tatu, sorodniki umorjenega pa zahtevajo povračilo za smrt svojega bližnjega; pri tem se maščevanje seli celo iz roda v rod (Salezijanski vestnik 30/6, 28-29).

Vendar pa se mu ni uspelo vključiti v misijonsko delo tako, kot je pred njim uspelo Bogomilu Trampužu; pogosto se mu namreč toži po domu, saj naj bi bili delavci v misijonu leni, ljudje čisto drugačni in če le za hip odmakne od njih oči, takoj nehajo delati. Njegova naloga je bila skrb za gospodarstvo in poučevanje domačinov v poljedelstvu, vendar ugotavlja, da so tam težave tudi s prstjo, če hočejo pridelek, jo morajo prinesiti od drugod, saj je na območju misijona zelo slaba; velikokrat pa še tisto malo prsti odplakne močno deževje.

Leta 1938 je misijon v Macasu prizadel hud požar. Do tal je pogorela cerkev in večina poslopij. Misijon je v trenutku izginil, saj so bila vsa poslopja iz lesa, izsušenega od vetrov in vročine. V pismu za Salezijanski vestnik je čutili razočaranje in žalost zaradi izgubljenih dvanajstih let naporenega dela v misijonu.

Vojna, ki je izbruhnila v Evropi, je vplivala tudi na delo v misijonu, delo pri gradnji cerkve Marije pomočnice so morali skoraj popolnoma ustaviti, saj ni bilo več sredstev, da bi delo dokončali. Vendar omenja, da se podoba »zapuščenega« misijona spreminja (tudi sam je veliko pripomogel krčenju gozda okrog misijona in pripravi terena za poljedelske namene). Po njegovih besedah je tudi sam Macas – zdaj že vas – dostopnejši, saj so do njega zgradili široko cesto, vzdolž katere so nasadili sladkorni trs. Na mestu nekdanjega osamljenega, od sveta odrezanega misijona se razvija

nova vas, ki pomeni za to okolje svojevrstno civilizacijo (Salezijanski vestnik 36/9-10, 141).

Zadnje poročilo Dionizija Vrhovnika, ki je izšlo v Salezijanskem vestniku, je iz leta 1943. Piše iz Cuence, kamor je prišel počivat zaradi slabega zdravja, pred tem pa je bil leta 1942 premeščen iz Macasa v Suco (oddaljen en dan hoda od Macasa). Razmere v misijonih so bile v teh letih zelo slabe, saj sta potekali kar dve vojni – druga svetovna vojna, v Ekvadorju pa sta se za ekvadorski vzhod spopadla Ekvador in Peru (leta 1942 je moral Ekvador velik del amazonskega nižavja odstopiti Peruju) (Salezijanski vestnik 39/5, 88; Leksikon Cankarjeve založbe, 246). Ekvador je izgubil skoraj vse ozemlje vzhodno od Andov, pri tem je imel precej škode tudi salezijanski vikariat, poleg tega pa je to območje prizadel tudi hud potres, ki je zahteval veliko človeških žrtev in povzročil precejšnjo materialno škodo.

Dionizij Vrhovnik je preživel v Macasu enajst let, leta 1943 so že dokončali novo cerkev, pričakovali pa so tudi prihod prvih slovenskih naseljencev. Prišli naj bi tudi Slovenci iz Buenos Airesa in v okolici Macasa ustanovili veliko poljedelsko kolonijo (Salezijanski vestnik 39/5, 89).

S tem so se končala poročila in pisma, ki jih je pošiljal na Rakovnik za Salezijanski vestnik. O njem imamo le še podatke, da je leta 1949 ali 1950, tako kot pred njim Bogomil Trampuž, dokončno izstopil iz salezijanske družbe (Cuderman 1986, 67).

Sklepne misli

Vsekakor ta prispevek ni mogel zajeti vseh vidikov in razsežnosti misijonstva, salezijancev na splošno in tudi vlogo omenjenih Slovencev, saj, prvič, delo ni nastalo na terenu (gre predvsem za teoretično raziskovanje problematike, oprto le na literaturo in na pisemske oziroma časopisne vire), in, drugič, pa se tematika neposredno ali kako drugače nanaša na konkretna poročila, pisma obeh salezijanskih misijonarjev, ki so izhajala v Salezijanskem vestniku med letoma 1925 in 1943.

S prispevkom sem želela predstaviti delo in poglede salezijanskih misijonarjev na misijonsko poslanstvo ter seznaniti etnološko javnost, ali bolje etnološki oddelek na Filozofski fakulteti v Ljubljani, z delovanjem obeh slovenskih salezijanskih misijonarjev, ki sta bila v tovrstni literaturi doslej največkrat samo omenjena.

Edini, ki je o njiju napisal nekaj več, je bil Blaž Cuderman, katerega diplomatska naloga (glej bibliografijo) pa ni posvečena le njenemu delu, temveč gre za splošnejši, teoretičen prikaz misijonstva z vidika salezijanskega reda.

Čeprav gre v mojem prispevku le za dva konkretna primera misijonskega delovanja in le za poskus njenega prikaza ter delno interpretacijo, je to tudi tematika, ki je že zaradi svoje neobdelanosti in velike podatkovne ter interpretacijske vrednosti izjemno pomembna za slovenski prostor oziroma predvsem za etnološko preučevanje neevropskih kultur, ki je bilo pred dr. Zmagom Šmitkom še popolnoma neraziskano.

V zvezi s tem bi želela poudariti pomembnost dognanj in upoštevanja vseh možnih vidikov raziskovanja in virov (ki so bili velikokrat prezrti), saj je le tako mogoča popolnejša in kompleksnejša predstavitev določene problematike, širše pa pripomore k širjenju razgledanosti in poglobitvi raziskav.

Tako se nepopolnosti tega pisanja zavedam že sama, vendar je bil moj namen osvetliti in prikazati problematiko dveh pomembnih virov za raziskovanje neevropske kulture (v tem primeru kulture Jivarov), v upanju, da bi to spodbudilo zanimanje za omenjeno tematiko in tudi za samo kulturo, ki je nam, Slovencem, popolnoma tuja, čeprav nam je postala s predstavitvijo obeh salezijanskih misijonarjev nekoliko bližja.

Kot bodoča etnologinja ne vidim smisla le v navajanju podatkov in prikazu različnih kultur, temveč si želim, da bi z raziskanimi temami odprli in širili problematiko spoznavanja lastne in drugih kultur, predvsem pa našli odgovore na antropološka vprašanja o človeku na splošno.

Literatura

- BLAKE, Robert, Oxfordova enciklopedija zgodovine, Od 19. stoletja do danes, DZS, Ljubljana, 1993.
- CUDERMAN, Blaz, Salezijanski misijoni, Slovenski salezijanci in misijoni, diplomska naloga, Teološka fakulteta, Ljubljana, 1986.
- FERICGLA, Josep M., Etnopsiquiatria: Delirios, cultura y pruebas de realidad, Rev. Psiquiatria Fac. Med. Barna., 21, 4, Barcelona, 1994, 92-99.
- KOLAR, Bogdan, Na misijonskih brazdah Cerkev, Mohorjeva družba, Celje, 1998.
- LEKSIKON Cankarjeve založbe, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1988.
- RIJAVEC, Maja Čanca in vloga halucinogenih substanc v življenju Jivarov, seminarska naloga I, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1997.
- SALEZIJANSKI VESTNIK, letniki 21-39, Ljubljana 1925-1943.
- STEWART, Julian H., Handbook of Southamerican Indians: The Tropical Forest Tribes, Washington, 1948, 617-627.
- ŠMITEK, Zmago, Slovenci v misijonih, Zgodovina Cerkev na Slovenskem, Inštitut za zgodovino Cerkev pri Teološki fakulteti v Ljubljani, Mohorjeva družba, Celje, 1991, 305-326.
- ŠMITEK, Zmago, Slovenci v misijonih, Slovenska Cerkev in misijoni, Medškofijski misijonski svet, Ljubljana, 1991, 13-34.
- ŠMITEK, Zmago, Slovenski misijonarji v neevropskih deželah, Klic daljnih svetov, Založba Borec, Ljubljana, 1986, 91-151.
- TAYLOR, Anne Christine, Remembering to Forget: Identity, Mourning and Memory among the Jivaro, MAN, 28, London, 1993, 653-678.
- TRDINA, Ivanka, Misijonsko poslanstvo Cerkev, Slovenska Cerkev in misijoni, Medškofijski misijonski svet, Ljubljana, 1991, 10-12.
- VÁZQUEZ, German.; MARTÍNEZ DÍAZ, Nelson, Historia de América Latina, SGEL, Madrid, 1990.